

Türkiye’de Buğdayda Uygulanan Tarım Politikaları ve Trakya Bölgesi Buğday Üreticilerinin Sorunları¹

S. Konyalı

O. Gaytancıoğlu

Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Tekirdağ

Türkiye’de üretimi yapılan tahıl ürünleri içinde en büyük paya sahip olan buğday, Türkiye için önemli bir tarım ürünüdür. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de buğdayda uygulanan tarım politikalarını ve Trakya’da buğday üreticilerinin sorunlarını incelemektir. Ayrıca saha çalışması yapılarak Trakya bölgesinde buğday üreticilerinin temel sorunları olarak tarımsal girdi (tohumluk, gübre, ilaç) kullanım düzeylerinin yüksek olduğu, buğday fiyatının üreticilere düşük geldiği ve buğday alımların bir çok kurum/kuruluş tarafından yapıldığı saptanmıştır.

Çalışmada Trakya bölgesinde yapılan buğday tarımının boyutlarını ve genel özelliklerini ortaya çıkarabilmek ve üreticilerin buğday tarımı yapabilmek için beklentilerinin neler olduğunu tespit edebilmek için örnekleme yapılmıştır. Yapılan örnekleme sonucunda, her köyde 2 üreticiyle görüşülmüş ve 131 köyde 262 anket yapılmıştır. Ayrıca toplanan verilerle Trakya’da üreticilerin buğday tarımına karar vermede etkili olan faktörler istatistiksel analiz yöntemlerinden biri olan “faktör analizi” yardımıyla analiz edilmiştir. Bu analizde, bölgede buğday tarımının yapılmasını etkileyen 14 faktör üzerinde durulmuştur. Faktör analizi sonuçlarından ise en önemli sorunların “çiftçilerin eğitimi, unlu gıda tüketiminin artması, arazilerin parçalı olması, münavebeye uyulmaması ve verim düşüklüğü” olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda da ortaya çıkan sorunlara öneriler getirilmiştir.

Anahtar sözcükler: buğday üretimi, tarım politikası, faktör analizi, Trakya Bölgesi

The Agricultural Policies Applied for Wheat and Problems of Wheat Producers’ in the Thrace Region

Wheat which is an important agriculture product for Turkey, has the most share in grain products making of production in Turkey. The aim of this study is to examine the agricultural policies applied for wheat and wheat producers’ problems in Thrace Region. Also by doing field working, in Thrace Region wheat producers’ basic problems are determined as the agricultural input (seed, fertilizer, chemical substance) usage levels are being high, wheat price is low for producers and wheat trades are being done by lots of association / institution.

Within the study, sampling is done for reveal wheat agricultural dimensions’ in Thrace Region and making suggestion of general properties what producers’ expectations on wheat agriculture. Sampling results comprises 131 villages, and each village with 2 producers has been selected and 262 questionnaires have been done. Collected data also has been examined with “factor analysis” and, factors which affected the producers’ decision on wheat agriculture have been determined. Within this analysis, 14 factors were being set which were affected to wheat agriculture in region. From the result of factor analysis, “producers’ education, rising of flour consumption, divided lands, not to obey alternation and yield loss”, were the most important problems that appeared. Also at the result of research, suggestions were presented for appearing problems.

Keywords: wheat production, agricultural policy, factor analysis, Thrace Region

¹ “Türkiye’de Buğdayda Uygulanan Tarım Politikalarının Üreticiler ve Tüketiciler Üzerindeki Etkileri : Trakya Bölgesi Örneği” başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Giriş

Buğday, insan beslenmesi açısından taşıdığı önemden dolayı dünyada birçok ülke tarafından stratejik bir ürün olarak kabul edilerek yetiştirilmektedir.

Türkiye’de buğday yaklaşık 9.5 milyon hektar alanda ekilmekte, üretim ise yıldan yıla değişmekle birlikte 21 milyon ton civarında gerçekleşmektedir. Türkiye’de genel tarım alanlarının yaklaşık olarak %35’inde buğday üretimi yapılmaktadır (Anonim, 2005a). Dekardan alınan verim 179-226 kg arasında değişmektedir.

Trakya Bölgesi’nde ise buğday, üreticilerin önemli geçim kaynaklarından birisini oluşturduğundan dolayı bölge için önemi büyüktür. Bölgede buğday yaklaşık 550.000 ha alanda ekilmekte, 2,5 milyon ton civarında üretilmekte ve dekardan alınan verim de 440-465 kg arasında gerçekleşmektedir.

Buğday tüketimi gelişmiş ülkelerde daha az olmasına karşın, Türkiye ve diğer az gelişmiş ülkelerde beslenme ekmeğe dayalı olduğundan daha fazladır. Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) yaptığı bir araştırmaya göre Türkiye’de günlük enerji gereksiniminin %52’si ekmek ve tahıl ürünlerinden karşılanmaktadır (Anonim, 2005b).

Buğday birçok ülkede olduğu gibi, Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye’de de Devletçe özel olarak destekleme kapsamında değerlendirilmiştir.

Bu araştırmada Türkiye’deki buğday politikaları incelenerek, Trakya Bölgesinde buğday üreticilerin sorunları belirlenmiş ve buğday tarımını ve üretimini etkileyen faktörler analiz edilmiştir.

Materyal ve Yöntem

Araştırma materyali, birincil ve ikincil veri kaynaklarından toplanmıştır. Trakya bölgesinde yer alan Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinde buğday üreticilerinden anket yoluyla elde edilen bilgiler araştırmanın birincil verilerini oluşturmuştur. Bu veriler karşılıklı görüşme yöntemiyle elde edilmiştir.

Buğday üretimi, tüketimi, ticareti ve ekonomisi alanında yapılmış her türlü basılı araştırma, kitap ve istatistikler, literatür taraması yapılarak elde edilmiştir. Ayrıca çeşitli devlet kuruluşlarının (Türkiye İstatistik

Kurumu, Devlet Planlama Teşkilatı, Tarım Bakanlığı, Toprak Mahsulleri Ofisi) konu ile ilgili verileri araştırmanın ikincil veri kaynaklarını oluşturmuştur.

Araştırmada Trakya bölgesindeki buğday tarımının durumu ve üretimi etkileyen faktörler ağırlıklı olarak üretici bazında incelenmiştir. Bunun yanında buğday üretimi, fiyat oluşumu ve pazar politikalarını belirleyen ve yürüten tüm kamu kurum ve kuruluşlar da araştırma kapsamında incelenmiştir.

Araştırma yöntemi, örnekleme ve veri toplama, ekonomik analiz yöntemleri olmak üzere 2 başlık altında değerlendirilmiştir.

Trakya bölgesinde yapılan buğday tarımının boyutlarını ve genel özelliklerini ortaya çıkarabilmek ve üreticilerin buğday tarımı yapabilmek için beklentilerinin neler olduğunu tespit edebilmek için üreticilerden anket yoluyla bilgi toplanmıştır.

Trakya bölgesi 3 il, 25 ilçe ve 721 köyden oluşan bir bölge olduğundan, bölgeyi temsil edecek örnek kitlenin de oldukça fazla üreticiden meydana geleceği düşünüldüğünden örnek hacmini daraltma yoluna gidilmiştir. Bu amaçla ilçeler ve köyler, Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli Tarım İl Müdürlükleri ile temasa geçilerek saptanmış ve popülasyondan örnek çekilmiştir. Tarım İl Müdürlüklerinden köy arazi miktarları alınmıştır. 1000’nin altı ve 30.000’nin üzerinde olan köy arazi miktarları normal dağılımı bozduğu için ekstrem değerler olarak örneklemeye dahil edilmemiştir. Bu şekilde oluşturulan sonlu popülasyona ilişkin parametreler hesaplanarak aşağıda verilmiştir.

$$N = 702 \text{ (köy sayısı)}$$

$$\mu = 6532,8 \text{ da (ortalama buğday arazi miktarı)}$$

$$\sigma = 5039 \text{ da (popülasyon standart sapması)}$$

$$D = 653,28 \text{ (örnekleme hatası)}$$

Yukarıdaki verilere göre örnek hacmi aşağıdaki formüle göre saptanmıştır (Cochran, 1963 ve McClave ve Benson, 1988).

Örnekleme hatası (veya tahmin hatası) aritmetik ortalamasının (μ) $\pm$ %10’u kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle çekilen örneğin aritmetik ortalaması popülasyon ortalamasından $\pm$ %10 farklı olabilecektir (Arıkan, 1995). Diğer

yandan örnek ortalamasının bu sınır içerisine düşme olasılığı %90 olarak kabul edilmiştir.

$$n = \frac{[Z_{\alpha/2} \cdot \sigma / D]^2}{1 + 1/N \cdot [Z_{\alpha/2} \cdot \sigma / D]^2}$$

N = Ana kitle (populasyon) n = Örnek sayısı $Z_{\alpha/2}$ = z değeri (1.645)
 σ = Populasyonun standart sapması D = Örnekleme hatası (%10)

$$n = \frac{[1.645 \cdot 5039 / 653.28]^2}{1 + 1/702 \cdot [1.645 \cdot 5039 / 653.28]^2} = 130.9 \cong 131^{\vee}$$

Yukarıdaki formüle göre yapılan hesaplamada 131 köyde bu araştırmanın yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Her köyde 2 üreticiyle görüşülmesi yeterli olup, 131 köyde 262 anket yapılmıştır. Örnekleme kapsamına giren üreticiler tamamen rastgele seçilmiştir.

Yapılan örnekleme sonucunda örnekleme kapsamına giren 131 köy, Trakya bölgesi içinde yer alan 3 ilin (Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli) 2004 yılı arazi miktarları oranlarına göre, oransal örnekleme yöntemi ile dağıtılmıştır. Buna göre araştırma bölgesini oluşturan iller köylerden seçilen örnek sayıları Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Araştırmada Anket Uygulanan Köylerin Seçimi

Table 1. Chosen of Villages That Applied Questionnaire In The Research

İller Provinces	Arazi Miktarı (da) Total Area of Lands (da)	Arazilerin Oranı (%) Ratio of Lands (%)	Anket Uygulanan Çiftçi Sayısı Number of Producer That Applied Questionnaire
Edirne	1332233	26	68
Tekirdağ	1313865	27	71
Kırklareli	2309120	47	123
Toplam (Total)	4955218	100.0	262 [∨]

Çizelge 1'den de anlaşılacağı gibi arazi miktarı daha fazla olan Kırklareli ilinde daha fazla sayıda çiftçi ile (123 adet) görüşülmüş, buna karşın arazisi az olan Edirne'de 68 adet çiftçi ile görüşülmesi yeterli olmuştur.

Buğday üreticilerine uygulanan toplam 262 anket için genel bir veri tabanı oluşturulmuş ve sorulan sorulara göre genel bir kodlama planı yapılmıştır. Anketler bu kodlama planına göre bilgisayara girilmiştir. Bazı araştırma bulguları yüzde oranlarına göre yorumlanmıştır. Bazı

araştırma sonuçlarında ise faktör analizi yapılarak tüm araştırma bulguları yorumlanmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Türkiye Buğday Üretim, Tüketim ve Dış Ticareti

Türkiye'de buğday üretimi iklim koşullarına bağlı olarak dalgalanmalar göstermiş, 1980 yılından 2005 yılına kadar yaklaşık %27'lik

artışla 21 milyon tona ulaşmıştır. Türkiye'nin buğday üretimi iç tüketimi karşılamaya yeterlidir. Ancak bazı yıllar gerek kötü hava koşullarından, gerekse süne ve kimil zararlılarından dolayı buğday kalitesi düşmektedir.

Buğday verimi ise, 2005 yılında 226 kg/da'dır. Bu miktar dünya verim ortalaması olan 291 kg/da'nın altındadır. Ancak Türkiye ile aynı paralelde bulunan benzer ekolojiye sahip ülkelerin buğday verimlerinden (İspanya'da 169 kg/da, Yunanistan'da 212 kg/da) yüksektir (Anonim, 2006).

Ülkemizde artan nüfusa paralel buğday tüketimi de artmaktadır. Türkiye, kişi başına buğday tüketimi yönünden önde gelen ülkelerden biridir. Türkiye'de kişi başına yıllık buğday tüketimi 155-160 kg civarındadır (Anonim, 2005c).

Ülkemizin buğday üretimi iç tüketimi karşılamaya yeterlidir. Tahıl ürünlerinin en çok tüketildiği ülkelerden biri olan ülkemizde iç tüketimin karşılanması için gerekli buğday miktarı her yıl artmaktadır. Mevcut üretim iç tüketimi karşılamakla birlikte dış ticarete açık oluşmasına sebep olmaktadır.

Türkiye'de tahıl ticareti başta Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) olmak üzere özel alıcılar (tüccar, komisyoncu, firma vb.) ve kısmen tahıl stoklayan çiftçilerce yürütülmektedir. TMO tahıl piyasasında fiyatların belirlenmesi, ilanı ve ürün alımları yolu ile söz sahibidir.

Türkiye'de buğday ihracatı, üretim miktarı ve ürün kalitesiyle yakından ilgilidir. İhracat, üretimin fazla olduğu yıl ile bir sonraki yılda daha fazla olmaktadır. 2000 yılında dünya ihracatındaki payımız %1,71 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2002 yılından sonra ise dünya ihracatında söz edilemeyen bir ülke durumuna gelinmiştir. Yurtiçi buğday üretimi tüketimi karşılamakla birlikte, bazı yıllar kalite sorunu nedeniyle ithalat yapılmıştır. Özellikle 2002 ve sonrasında ithalat miktarı ihracatımızla kıyaslanamayacak kadar yüksektir. Bunun da en önemli nedeni, TMO'nun piyasaya artık yeterince hakim olamaması ve üretici pazarlama sezonu sonunda spekülörlerin fiyat yükseltmelerini önlemek ve piyasayı düzenlemek amacıyla ithalata başvurmasıdır (Anonim, 2005c).

Türkiye'de Uygulanan Buğday Politikaları

Buğday, 1938 yılından itibaren devlet destekleme alımları kapsamında olup, alım fiyatları Bakanlar Kurulu'nca belirlenerek Resmi Gazete'de ilan edilmektedir. Destekleme alımlarında alıcı kuruluş olarak TMO görevlendirilmektedir. Ancak, 2001 yılından itibaren destekleme alımlarına son verilmiş ve TMO kendi alım fiyatlarını ilan ederek alım yapmıştır.

Türkiye buğday fiyatı dünya fiyatlarından yüksek seyretmektedir. 1998-2004 yılları ortalaması dikkate alındığında buğday fiyatımız ABD buğday fiyatından %40, Fransa buğday fiyatından ise %62 daha fazladır. Fiyat yüksekliğinin sebepleri arasında ise en önemli yeri, girdi fiyatlarındaki yükseklikten dolayı üretim maliyetlerinin oldukça yüksek oluşu almaktadır.

2005 yılında 350 bin TL olan ekmeçlik buğday fiyatı, 2006 yılında 375 bin TL'ye çıkmasına rağmen, üreticiye verilen destek (3.5 yeni kuruşluk primle birlikte 2006 yılı buğday fiyatı 410 bin TL) üreticinin kullandığı girdi (mazot, gübre, ilaç vb.) fiyatlarındaki aşırı artışı karşılayamamış ve buğday üreticisi gelir kaybına uğramıştır. TMO'nun destekleme alımları yanında girdi destekleri de buğday üretiminde oldukça önemli yeri olan desteklerdir. 2001 yılında genel olarak destekleme sisteminin değişmiş ve yerine Doğrudan Gelir Desteği uygulaması getirilmiştir. Sektör 2003 yılına kadar üretimden bağımsız, alana doğrudan ödemelerle desteklenmiştir. Doğrudan Gelir Desteği (DGD), tarımsal destekleme araçlarından biridir. DGD ödemesi, üreticilere yıl içerisinde işledikleri Çiftçi Kayıt Sistemi'nde (ÇKS) kayıtlı tarım arazisi büyüklüğü dikkate alınarak yapılmaktadır. Ancak arazi büyüklüğünde sınırlar belirlenmiştir. Buna göre; 1 dekar ile en fazla 500 dekara kadar olan araziler için ödeme yapılabilecektir. 2005 yılında üreticilere ödenen DGD 16 YTL iken, 2006 yılında 10 YTL'ye düşmüştür. Ayrıca 2006'da ödenmesi gereken miktarın yarısı da 2007'nin Nisan ayında ödenmiştir. Üreticilere ödenen DGD miktarı hem azaltılmış, hem de geç verilmiştir. Bu destek aslında sosyal bir destektir ve verilen bu destek girdi fiyatlarının da yüksek olmasından dolayı üreticiye yetmemektedir.

Trakya Bölgesi Buğday Üretimi ve Dış Ticareti

Trakya Bölgesi tarım ve tarıma dayalı sanayi sektörlerinin yoğunlaştığı önemli bir bölgedir. İklim ve toprak koşulları birçok ürünün yetiştirilmesi açısından uygun olmasına rağmen yaygın ve ekonomik anlamda üretimi yapılan ürünler arasında, ekim sahası genişliği ve üretim yönünden buğday, ayçiçeği ve çeltik gelmektedir. Ekimi yapılan ürünlerin dekar başına verimi Avrupa ortalamasına yakındır. Örneğin 2005 yılında; Türkiye'de üretilen pirincin %55-60'ı, ayçiçeğinin %60-65'i, buğdayın %10-15'i Trakya bölgesinde üretilmiştir.

2005 yılı verilerine göre, Trakya'da buğday yaklaşık 550.000 ha alanda ekilmekte, 2,5 milyon ton civarında üretilmekte ve dekardan alınan verimde 465 kg civarındadır. 2005 yılında Trakya bölgesinde dekardan alınan buğday verimi Türkiye ortalamasının (226 kg) 239 kg üzerindedir.

Türkiye'de olduğu gibi Trakya Bölgesi'nde de buğday ticareti başta Toprak Mahsulleri

Ofisi (TMO) olmak üzere özel alıcılar (tüccar, komisyoncu, firma vb.) ve kısmen tahıl stoklayan çiftçilerce yürütülmektedir.

Saha Araştırması Bulguları

Bu bölümde, Trakya Bölgesi'nde yer alan Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinde buğday üreticilerinden anket yoluyla toplanan bulgular çeşitli konu başlıklarında değerlendirilmiştir. Üreticilerle anket yapılmasının nedeni, buğdayın fiyat ve alım politikaları hakkındaki düşüncelerini öğrenmek, girdi kullanma düzeylerinin tespit edilerek üreticilerin sorunlarının neler olduğunu belirlemektir.

Tarımsal Girdi Kullanımı

Tohumluk Kullanımı

Buğday tarımında bol ve kaliteli ürün alabilmek için yetiştirilecek çeşit ve ekilecek tohumun kalitesinin önemi çok büyüktür. Çizelge 2'de Trakya Bölgesinde üreticilerin dekara kullandıkları tohumluk miktarları verilmiştir.

Çizelge 2. Trakya Bölgesinde Üreticilerin Dekara Kullandıkları Tohumluk Miktarı (kg)

Table 2. Seeding Rate Used in Decar in Thrace Region (kg)

İller Provinces	Üretici Sayısı (%) Number of Producer (%)	Tohumluk Miktarı (kg) Seeding Rate (kg)	Üretici Sayısı (%) Number of Producer (%)	Tohumluk Miktarı (kg) Seeding Rate (kg)	Üretici Sayısı (%) Number of Producer (%)	Tohumluk Miktarı (kg) Seeding Rate (kg)
Tekirdağ	76	20-25	12	15-20	12	25-30
Kırklareli	87	20-25	4	15-20	9	25-30
Edirne	82	20-25	13	15-20	5	25-30

Buradan da anlaşılacağı üzere, Trakya'da buğday üreticilerinin büyük bir çoğunluğu 20-25 kg/da arası tohumluk kullanmaktadırlar. Trakya Bölgesi'nde dekara kullanılan tohumluk miktarı normal değerler olan 16-18 kg'ın üzerindedir. Üreticilerle yapılan görüşmelerden elde edilen sonuca göre, üreticiler dekara ne kadar fazla tohumluk kullanılırsa, o kadar iyi verim aldıkları düşüncesindedirler. Trakya Bölgesinde üretimi yapılan 30-35 tane buğday

çeşidi bulunmaktadır. Bu kadar çok çeşit olmasının nedeni, çeşitlerin özelliklerinin her birinin birbirinden farklı özellikleri kapsamasıdır. Bazı çeşitler soğuğa karşı dayanıklı iken, bazılarının verimi daha yüksek ya da hastalık ve zararlılara karşı daha dayanıklıdır. Oysa ki, bir çok özellik (verim, kalite, dayanıklılık vb.) birkaç çeşitte toplanarak çeşit sayısı azaltılabilir ve il, ilçe ve köylerde toprak analizi yapılarak uygun

çeşitlerin belirlenmesi yoluna gidilebilir. Yapılan araştırmada Tekirdağ'da en çok Flamura 85 ve Kırklareli'de en çok Flamura 85 ve Pehlivan çeşidi tohumluk kullanılırken, Edirne'de daha çok Pehlivan çeşidi tohumluk kullanılmaktadır. Trakya Bölgesi'nde genellikle Flamura 85, Pehlivan, Golia, Sana ve Kate A-1 gibi tohumluk çeşitleri tercih edilmektedir. Diğer buğday tohumu çeşitleri ise oldukça düşük düzeylerde tercih edilip ekilen çeşitler olarak belirlenmiştir (Çizelge 3).

Gübre Kullanımı

Buğdayda dengeli bir gübreleme yapmak için gübre mutlaka toprak tahlilleri neticesine göre kullanılmalıdır. Buğday tarımında ülkemizde en yaygın kullanılan azot kaynakları, amonyum sülfat, amonyum nitrat ve üre'dir. Üreticilere "Dekara hangi gübreden ne kadar kullanıyorsunuz?" şeklinde bir soru yöneltilmiş ve alınan yanıtlar anket formlarına işlenmiştir. Anket sonuçlarına göre üreticilerce "kullanılan" gübre çeşitleri etkili madde cinsinden Çizelge 4'de verilmiştir.

Çizelge 3. Trakya Bölgesinde İllere Göre Kullanılan Buğday Tohumu Çeşitleri (%)

Table 3. Kinds of Wheat Seed Using in The Provinces of Thrace Region (%)

İller (Provinces)	KULLANILAN TOHURLUK ÇEŞİTLERİ (KINDS OF SEED)						
	Pehlivan	Flamura 85	Golia	Kate A-1	Sana	Diğer (Other)	Toplam (Total)
Tekirdağ	14.9	28.3	15.6	5.7	17.0	18.5	100.0
Kırklareli	34.8	37.4	3.7	9.3	0.6	14.2	100.0
Edirne	56.7	27.3	-	7.4	-	8.6	100.0

Çizelge 4. Trakya Bölgesinde Üreticilerin İllere Göre Kullandıkları Gübre Çeşitleri (%)

Table 4. Fertilizer Kinds Used in The Provinces of Thrace Region (%)

İller (Provinces)	KULLANILAN GÜBRE ÇEŞİTLERİ (KINDS OF FERTILIZER)						
	Ekimle (With Sowing)			Kardeşlenme (Shoots)		Sapa Kalkma (Stem Formation)	
	20.20.0 Gübresini 20.20.0 Fertilizer	18.46 Gübresini 18.46 Fertilizer	Diğer Other	Üre Gübresini Urea Fertilizer	Diğer Other	A.Nitrat Gübresini A.Nitrate Fertilizer	Diğer Other
Tekirdağ	74.5	10.6	14.9	93.6	6.4	74.5	25.5
Kırklareli	85.4	1.1	13.5	92.1	7.9	75.3	24.7
Edirne	79.7	11.4	8.9	91.1	8.9	81.0	19.0

Çizelge 5.Trakya Bölgesinde Etkili Madde Cinsinden Üreticilerin Kullandıkları Zirai İlaçlar (%)

Table 5. Agricultural Chemical Substances Used Based on Effective Matter in Thrace Region (%)

Etkili madde (Effective matter)	Tekirdağ	Kırklareli	Edirne
Chlorsulfuron	59.6	24.6	21.5
Delthametrin	6.4	5.5	5.2
Fluquinconazole	3.2	-	-

Trakya Bölgesinde üreticilerin büyük bir kısmı ekimle 20.20.0 ve 18:46 (DAP) gübresi, kardeşlenme ile üre, sapa kalkmada ise Amonyum Nitrat gübresi kullanmaktadır.

Zirai İlaç Kullanımı

Yapılan anket çalışmasında, buğdayda kullanılan ve ticari olarak satışı yapılan bir çok zirai ilaç bulunmakla birlikte etkili madde cinsinden en çok kullanılanlar üç grup altında toplanmıştır. Bunlar ;

- *Chlorsulfuron* içeren ilaçlar (Glean, Hammer)

- *Delthametrin* içeren ilaçlar (Decis)

- *Fluquinconazole* içeren ilaçlar (Flamenco)'dır.

Trakya Bölgesinde etkili madde cinsinden en çok kullanılan zirai ilaçlar Çizelge 5'de gösterilmiştir.

Trakya Bölgesinde yapılan anket sonuçlarından ilaç çeşitlerine göre farklılık göstermekle birlikte, herbisit ilacı olarak üreticilerin büyük çoğunluğu genellikle dekara 50-100 ml. arası ilaç kullanmaktadır. İnsektisit ilacı olarak dekara kullanılan ilaç miktarı 15-20 ml. arasında değişmektedir. Fungusit ilacı olarak ise dekara kullanılan ilaç miktarı 50-100 ml. arası değişmektedir.

Üreticilerin Buğday Fiyatları Hakkındaki Düşünceleri

Buğday üreticileri buğday satışlarından sonra eline geçen fiyatlardan memnun değildirler. Buna neden harcanan emeğe karşılık elde edilen gelirin daha fazla olması beklentisidir. Üreticilere "Elinize geçen fiyatları nasıl değerlendiriyorsunuz?" şeklinde yöneltilen soruya verilen yanıtlar Çizelge 6'da görülmektedir.

Çizelge 6. Ürün Fiyatlarından Memnun Olma Düzeyi (%)

Table 6. Satisfaction Level of Product Prices (%)

İller Provinces)	Çok Düşük (Very Low)	Düşük (Low)	Normal (Normal)	İyi (Good)	Çok İyi (Very Good)	Toplam (Total)
Tekirdağ	13.8	72.3	5.4	8.5	-	100.0
Kırklareli	58.4	32.6	5.6	2.2	1.2	100.0
Edirne	68.4	30.4	-	1.2	-	100.0

Çizelge 6'dan da anlaşılacağı gibi Trakya genelindeki buğday üreticilerinin %46.9'u fiyatları "Çok düşük", %45.1'i ise "Düşük" bulmaktadır. Genel olarak buğday üreticilerinin %92'si buğday fiyatlarından memnun değildir. Bunun nedenleri arasında ; girdilerin pahalı olup fiyatların düşük kalması, buğday ithalatı yapılması ve TMO'nun buğday fiyatlarını geç

açıklayıp ödemeyi de geç yapması ve yeterli alım yapmamasıdır.

Üreticilerin Buğday Alımları Hakkındaki Düşünceleri

Buğday üreticilerine "Buğday alımı ve işleme hangi kuruluşça yapılmalı?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya alım ve işlemeyi

yapması gereken kuruluş/kişi olarak tüccar, TMO ve kooperatifler arasında üreticilere seçim yapması istenmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar ise Çizelge 7’de gösterilmiştir.

Çizelge 7. Buğday Üreticilerine Göre Buğday Alımı ve İşlemesini Yapması Gereken Kuruluşlar (%)

Table 7. Institutions That Must Do The Wheat Trade and Processing According to Wheat Producers (%)

İller (Provinces)	Tüccar (Merchant)	TMO (SPO)*	Tarım Kooperatifleri (Agricultural Cooperatives)	Diğer (Other)	Toplam (Total)
Tekirdağ	16.0	68.1	14.9	1.0	100.0
Kırklareli	4.5	83.1	10.1	2.3	100.0
Edirne	3.8	57.0	36.7	2.5	100.0

*SPO: Soil Products Office

Çizelge 8. Buğday Tarımı Yapılmasını Etkileyen Faktörleri Tespit Edebilmek İçin Yöneltilen Sorular ve Yanıtları

Table 8. Questions And Answers That Directed Toward Determining The Affected Factors In Wheat Agriculture

Faktörler (Factors)	% 95 Güven Aralığı (95 % Confidence Interval)		
	Ortalama puan (Average point)	Alt Sınır (Lower Limit)	Üst Sınır (Upper Limit)
1. Su yetersizliği (Insufficiency of water)	3.84	3.70	3.99
2. Su kirliliği (Pollution of water)	3.23	3.06	3.41
3. Fiyat politikaları (Price policies)	4.31	4.22	4.40
4. Gübrenin pahalılığı (Expensiveness of fertilizer)	4.38	4.29	4.48
5. Gübre miktarı (Quantity of fertilizer)	3.77	3.66	3.88
6. Ziraî ilaçların pahalılığı (Expensiveness of chemical substances)	4.00	3.88	4.13
7. Tohum çeşidinin fazla olması (Being too kind of seed)	3.50	3.36	3.64
8. Buğday ithalatı (Wheat import)	4.08	3.95	4.21
9. Münavebeye uyulmaması (Not to obey alternation)	3.93	3.83	4.04
10. Arazilerin parçalı olması (Divided lands)	3.54	3.40	3.69
11. Pazarlama sorunları (Problems of marketing)	3.99	3.86	4.13
12. Unlu gıda tüketiminin artması (Rising of flour consumption)	3.74	3.64	3.85
13. Çiftçinin eğitimi (Producers' education)	4.12	3.99	4.27
14. Verim düşüklüğü (Yield loss)	4.13	4.05	4.23

Çizelgeden de görüldüğü gibi, Trakya Bölgesinde buğday üreticilerinin çoğu (%69.4) buğday alımını ve işlemlerini TMO'nun yapmasını istemektedirler. Edirne'de Tarım kooperatiflerinin alım ve işlemlerini yapmalarını (%36.7) isteyenler de azımsanmayacak bir orana sahiptir. Üreticilerin diğer olarak belirttikleri kuruluş ise un fabrikalarıdır. Bu oran ise oldukça düşük kalmaktadır. Buğday üreticilerinin az bir kesimi ise tüccarların alım ve işlemeyi yapmaları gerektiğini belirttiler de, bu oran Tarım kooperatiflerinin (Tarım Satış, Köy Kalkınma, Tarım Kredi) gerisinde kalmıştır.

Faktör Analizi (Factor Analysis)

Trakya'da üreticilerin buğday tarımına karar vermede etkili olan faktörler istatistiksel analiz yöntemlerinden biri olan "faktör analizi" yardımıyla analiz edilmiştir. Bu analizde, bölgede buğday tarımının yapılmasını etkileyen 14 faktör üzerinde durulmuş ve bu faktörlere üreticilerin katılım düzeyleri incelenmiştir. Bu faktörlere üreticilerin katılım düzeylerinin yer aldığı ifadeler "Aşağıdaki kriterler buğday üretiminde ne derece önemlidir?" şeklinde sorularak üreticilerden 1'den 5'e kadar numara verilmesi istenmiştir. Burada;

- 1 Önemsiz
- 2 Az önemli
- 3 Fikrim yok
- 4 Önemli
- 5 Çok önemli,

anlamında değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamındaki 262 üreticiye, 14 farklı fikire katılıp katılmama düzeyleri sorulmuş ve alınan yanıtlar Çizelge 8'de verilmiştir.

Ancak öncelikli olarak anket bulgularının faktör analizine uygun olup olmadığı test edilmiştir. Bu amaçla uygulanan Barlett'in küresellik testi çok önemli düzeyde (638.326) çıkmasına rağmen, ikinci bir ölçü olan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri de faktör analizine uygun bir değer (0.749) bulunmuştur.

Çizelge 8'de verilen 14 farklı yargı ile ilgili değerlere faktör analizi uygulandığında "eigenvalue" değerleri 1'den büyük olan 5 faktör grubu elde edilmektedir. Buna göre;

- 1.grupta (13, 12, 10, 9 ve 14),
- 2.grupta (3, 4 ve 6),
- 3.grupta (7 ve 5),
- 4.grupta (1 ve 2),
- 5.grupta (8 ve 11) no'lu değişkenler toplanmaktadır.

Faktör analizi sonuçlarından da anlaşılacağı gibi üreticilerin ilk gruptaki yer alan yargılardan "çiftçilerin eğitimi, unlu gıda tüketiminin artması, arazilerin parçalı olması, münavebeye uyulmaması ve verim düşüklüğü" en önemli sorun olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan anket sonuçlarına göre çiftçilerin eğitimi çok önemlidir. Üreticilerin birçoğu verilen eğitimin yetersizliğinden şikayetçidir. Üreticilere göre ilgili kurum/kuruluşlarda ki Ziraat Mühendisleri ilçelere/köylere yeterince gitmemektedir. Üreticilere daha iyi eğitim verilerek bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Aynı grupta olan unlu gıda tüketiminin artması ve arazilerin parçalı olması da üreticiler açısından çok önemlidir. Unlu gıda tüketiminin artmasıyla üreticilerin üretimleri artacaktır. Arazilerin çok parçalı olması ise üreticiler açısından büyük problemdir. Trakya'da birçok üreticinin arazisi çok parçalıdır. Bunun için toprak toplulaştırılmasının yapılmasıyla arazilerin parçalı olmasının önüne geçilecektir. Münavebeye uyulmaması ve verim düşüklüğü de üreticilerin en fazla önem verdikleri konular arasındadır. Bölgede münavebe ya da ekim nöbetine üreticilerin birçoğu uymamaktadır. Üreticiler ekim nöbetinin faydasının bilincinde olmalarına rağmen yine de kolaylığı açısından genellikle buğday-ayçiçeği ekim nöbetini uygulamaktadırlar. Verim düşüklüğü üreticiler açısından son derece önemlidir. Trakya bölgesinde buğdayda verim yüksek olmasına rağmen bazı yıllarda hava koşullarından ve farklı tohum çeşitlerinin kullanılmasından dolayı verim düşüktür. Toprak tahlili yaptırılıp kaliteli tohum çeşidi kullanılarak verim artırılmalıdır. İkinci olarak, "fiyat politikaları, gübre ve zirai ilaçların pahalılığı" sorunu gelmektedir. Bu sorun zaten üreticilerce de sürekli dile getirilmektedir. Üreticilerin birçoğu buğday fiyatını düşük bulmaktadır. Gübre ve ilaçta üreticilere pahalı gelmektedir. Buğday fiyatı girdi (ilaç, gübre, mazot vb.) fiyatlarına göre belirlenmelidir. Bölge için dikkat çekici bir grupta yer alan "tohum çeşidinin fazla olması ve gübre miktarı" da bölgede buğday

tarımının daha fazla yapılmasının önünde bir engeldir. Bölgede tohum çeşidinin fazla olması üreticinin kafasını karıştırmakta, üretici tohum seçerken zorlanmaktadır. Bunun için tohum çeşidi sayısı azaltılmalı, bütün özelliklerin (suya dayanıklılık, verim vb.) bir arada olduğu çeşitler piyasaya sunulmalıdır. Gübre miktarı da üreticiler açısından önemlidir. Kullanılan gübre miktarı üreticinin verimini etkilemektedir. Gübrenin fazla kullanılması ise toprağa ve bitki besin maddelerine zarar vermektedir. Gübreyi Tarım İl Müdürlüklerinin önerdiği şekilde kullanmalıdır.

“Su yetersizliği ve su kirliliği” diğer önemli sorunlar arasındadır. Su buğday için önemlidir; fakat bölgede genellikle buğdayda kuru tarım yapılmaktadır. Bu sebepten dolayı bu gruptaki yargılar diğer gruplara göre daha az önemlidir.

Buğday ithalatı ve pazarlama sorunları ise aynı grupta (5.grup) yer almıştır. Buğday ithalatının olması üreticiyi zor durumda bırakabilecek, üretici buğdayını satarken zorlanabilecektir. Buğday ithalatı diğer gruptaki yargılara göre daha az önemli bulunmuştur. Üreticilerin buğdayı pazarlama sorunu pek fazla olmadığından dolayı bu yargı da son grupta yer almıştır.

Sonuç ve Öneriler

Buğday, tarım sektörünün ve ekonomisinin temel taşlarından birisi olan, ekonomik öneminin yanında sosyal boyutunun da önemli olduğu temel besin maddesidir.

Buğdayda, 2001 yılında destekleme alımlarının kaldırılması ile ülkede ekonomik istikrarsızlık, serbest piyasada oluşan fiyatların o yıllarda üretici aleyhine işlemesi, TMO'nun kendi bünyesinde bir fiyat açıklaması ve alımlarını düşürmesi, girdi fiyatlarındaki artışın üretici satın alma gücünde düşüşüne (1998 yılına göre üretici satın alma gücü %51 oranında azalmıştır) sebep olması gibi birçok sorunla karşılaşmıştır (Anonim, 2005c). Buğday gibi stratejik önemi olan bir ürününün destekleme alımlarının kaldırılması son derece yanlış bir uygulamadır. Buğdaydan destekleme alımları kaldırılmamalı, hatta üreticilerin düşük buğday fiyatlarından ve yüksek girdi maliyetlerinden etkilenmemesi için ayçiçeği bitkisinde olduğu gibi prim sistemiyle yeterince desteklenmeleri sağlanmalıdır.

Doğrudan Gelir Desteği sosyal amaçlı bir destek olup, üretime yönelik değildir. Bu gerçekten hareketle DGD yanında üretime yönelik özellikle tarım paketinde açıklanan girdi destekleri (prim) buğdayda kalite sorununun çözümü için bugünkü yetersiz durumundan çıkarılarak geliştirilmelidir. Üretimin fazla olduğu yıllarda prim miktarı artırılarak üretici gelirindeki ve üretimdeki dalgalanmalar minimuma indirilebilir. Ancak bu sistem uygulanırken Dünya buğday fiyatları çok iyi incelenmeli, çeşitli nedenlerle düşen Dünya buğday fiyatları karşısında üreticileri mağdur etmeyecek şekilde prim miktarı artırılmalıdır.

Buğdayın bir çok alıcısının olması rekabeti de doğurmaktadır. Ancak piyasada istenilen canlılık doğacak diye de piyasa aşırı spekülasyona terk edilmemelidir. Bunun için TMO, borsalar ve tüccarlar arasında bir denge unsuru oluşturulmalıdır.

TMO'nun vadeli alım yapması da ürün fiyatları üzerinde oldukça olumsuz etki yapmaktadır. TMO ürün alımlarını peşin yapmalı ve uyguladığı baremler sonucu fiyat kırmalarını sezona göre değerlendirmelidir.

Trakya bölgesi buğday üretimi açısından verimli topraklara sahiptir. Ancak, bölgede daha çok buğday-ayçiçeği münavebesi yapılmaktadır. Üreticilerin 2 olan münavebe sayılarını 3 ya da 4'e çıkarmalarının sağlanması için üreticiler bilinçlendirilerek toprak koşullarına uygun alternatif ürünlerin ekilmesi sağlanmalıdır. Bölgede en önemli sorun ise tohumluk seçimi konusunda yaşanmaktadır. Trakya'da her yıl 30-35 çeşit buğday tohumluğu çeşidi ekilmektedir. Bu kadar çok çeşit olması bölge üreticilerini yıldırma, üreticiler hangi tohumluk çeşidini ekeceğine karar vermekte zorlanmaktadırlar. Bölge için oldukça önemli olan buğday konusunda, üretici-sanayici ve tüketiciyi birlikte tatmin edebilecek çeşit sorununun giderilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle kaliteli, sertifikalı ve genç tohum çeşitleri üretilmeli ve çeşit sayısı 5 ya da 6'ya indirilmelidir.

Bölgede diğer önemli bir sorun, belirlenen buğday fiyatının girdi fiyatlarına göre üreticilere düşük gelmesidir. Girdi fiyatları yüksektir ve üreticiler girdileri satın alırken zorlanmaktadırlar. Üreticiler girdileri peşin yerine daha çok krediyle almaktadırlar. Zaten borçlu olan üreticinin, TMO'nun da buğday

fiyatını taksitle vermesiyle üreticilerin yükü biraz daha artmaktadır. Bunun için bölgede üreticiler daha çok buğdaylarını peşin olarak alan tüccarlara satmaktadırlar. TMO'nun buğday alımlarını peşin olarak yapmasıyla üreticiler rahat bir nefes alacaklardır.

Bölge üreticileri TMO'nun bazı ilçe ve köylerde alım merkezlerinin kapanmasından memnun değillerdir. Daha önce buğdaylarını açık olan TMO'ya verdiklerini belirten üreticiler, TMO'dan memnun olmalarına rağmen, ürünlerini şartlarının zorlanmasından dolayı mecburen tüccara vermektedirler. Bölgede bu işten tüccarlar karlı çıkmaktadır.

Üreticilerin tüccarların eline bırakılmaması için bölgede TMO alım merkezleri geç olmadan yeniden açılmalıdır.

Sonuç olarak, buğday hem stratejik bir ürün, hem de dünya piyasalarında Türkiye'nin gelir sağlayacağı avantajlı bir üretim alanıdır. Buğday stratejik bir ürün olduğundan desteklenmelidir. Ancak bu destekleme hazineye büyük yükler getirici, siyasi baskılar sonucu oluşan yüksek fiyatlar yerine dünya fiyatlarını dikkate alan, üretimi tüketime yetecek şekilde, daha çok yapısal ve sosyal politikalara ağırlık verecek şekilde olmalıdır.

Kaynaklar

- Anonim, 2004. 2004 Yılı Hububat Raporu. Toprak Mahsulleri Ofisi, Ankara.
- Anonim, 2005a. Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara. www.tuik.gov.tr
- Anonim 2005b. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara. www.dpt.gov.tr
- Anonim, 2005c. Buğday Raporu. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Ankara.
- Anonim, 2006. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, Ankara. www.fao.org
- Arıkan, R., 1995. Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma. Tutubay Yayınları, Ankara.
- Cochran, W.C., 1963. Sampling Techniques, 2nd ed., A Wiley International Edition
- Erkan, O., Ören, N., Akbay, A.Ö., 1999. Türkiye'de Tarım Ürünleri Piyasalarına Müdahalelerin Etkileri : Buğday Örneği. Tarımsal Desteklemeler Sempozyumu. TMMOB-Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.
- Faruqee, R., 2005. Reforming Wheat Policy In Pakistan. Price Risk Management Workshop. World Bank PASS Project Code : WB0229
- McClave, J.T., Benson, P.G., 1988. Statistics for Business and Economics, 4th ed. Dellen Pub Co., San Fransisco
- Süzer, S., 2004. Buğday Tarımı. Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Çiftçi Broşürü. No:51, Edirne.